

NEVELÉSI ÉRTÉKEK A GYERMEKVÉDELEMBEN

RÁCZ ANDREA^{a,*} – BOGÁCS ERNŐ^b

^aELTE Társadalomtudományi Kar, Szociális Munka Tanszék, Budapest

^bBM Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztály, Budapest

Beérkezett: 2022. március 29., elfogadva: 2022. május 1.

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy a hazai gyermekvédelmi szakellátás rendszerében milyen nevelési értékek azonosíthatók, illetve, hogy a rendszer két nagy egységében – nevelőszülői és intézményes ellátás – vannak-e a nevelési értékek tekintetében különbségek. Továbbá vizsgáljuk azt is, hogy a gyermekvédelmi szakemberek és az ellátott gyermekek és fiatal felnőttek hogyan reflektálnak a nevelési értékekre: melyek ezek az egyes szereplők szerint, és hogyan épülnek be a gondozási-nevelési folyamatba. Kvalitatív kutatási eredményeink azt mutatják, hogy a gyermekvédelem strukturális problémái égetőek, melyek nagyban meghatározzák a nevelésről való vélekedéseket.

Kulcsszavak: gyermekvédelmi szakellátás, nevelés-gondozás, nevelési értékek

The aim of our study is to investigate which educational values can be identified in the Hungarian child protection system and whether there are differences in the two large parts of the system – foster care and institutional care – in terms of educational values. Furthermore, we examine how child protection professionals and the children and young adults they serve to reflect on these values: what are these values, according to each actor, and how they are embedded in the care and education process. Our qualitative research findings show that structural problems in the child protection system are a key determinant of perceptions of fostering.

Keywords: child protection, education and care, educational values

* Levelező szerző: Rácz Andrea, ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék, 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A. E-mail: racz.andrea.aniko@tatr.elte.hu

Bevezetés

A magyar gyermekvédelemben jelenleg 22 934 gyermek és fiatal él, ebből 20 734 fő kiskorú.¹ Gondozási helyek tekintetében 69% nevelőszülőnél nevelkedik, 31%-uk intézményes ellátás keretein belül. A nevelőszülők száma az elmúlt közel harminc évben lényeges változást nem mutat, végig öt-hatezer fő körül mozgott, jelenleg 5 700 fő körüli a nevelőszülői állomány, egynegyedük különleges nevelőszülő, aki tartós beteg, fogyatékkal élő vagy 0–3 éves gyermeket nevel.² Fenntartó szerint vizsgálva a nevelőszülői férőhelyek 2%-a civil, a többi egyházi fenntartású. 2021-ben megkezdődött a gyermekotthoni férőhelyek egyházaknak való átadása, jelenleg 83%-a állami, 16%-a egyházi fenntartásban van. Az egyházi férőhelyek több mint fele két egyházi fenntartóhoz tartozik: a legnagyobb egyházi fenntartó a Szeged-Csanádi Egyházmegye (33%), melyet a Magyarországi Református Egyház (21%) követ.³

A gyermekvédelmi rendszer jelenlegi helyzetének értékeléséhez – és ezen belül a nevelési célok és értékek azonosításához – fontos figyelembe venni néhány gyermekvédelmi tendenciát. Egyfelől kevés gyermekvédelmi kutatással rendelkezünk, amely a gyermekvédelem működéséről, hatékonyságáról adna átfogó képet, az elérhető kutatások azonban kiemelkedően fontosak a rendszer megértése szempontjából. Ilyen például – a teljesség igénye nélkül – a roma gyermekek helyzetének vizsgálata (*Neményi–Messing 2007; Darvas et al. 2016*), a gyermekvédelemben élők oktatási hátrányai (*Hodosán–Rácz 2009; Rácz 2012a; Rákó 2014*), életkörülményeik, rezilienciájuk (*Rákó 2014; Homoki 2016*), családképük (*Czibere–Nemes-Zámbó 2020*), nagykorúak támogatási rendszere (*Szikulai 2004; Rácz 2012b*), korporált szülőség értelmezése, a rendszer kihívásai (*Rácz 2016*). Mint ahogyan az állami, egyházi és civil fenntartói hátterek különbözőségéről sem rendelkezünk átfogó kutatásokkal, noha néhány kutatás (*Bányai 2008; Rácz 2016; Rácz 2017*) érintőlegesen foglalkozott egy-egy ellátórendszeri elemmel.

Tanulmányunk célja annak vizsgálata, hogy a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében milyen nevelési értékek azonosíthatók, illetve, hogy a rendszer két nagy egységében – nevelőszülői és intézményes ellátás – vannak-e a nevelési értékek tekintetében azonosítható különbségek. Továbbá vizsgáljuk azt is, hogy a gyermekvédelmi szakemberek és az ellátott gyermekek és fiatal felnőttek hogyan reflektálnak a nevelési értékekre: melyek ezek és hogyan épülnek be a gondozási-nevelési folyamatba?

A kutatás módszere

A kutatás 2021. november és 2022. március között zajlott, kvalitatív módszertanra épült és három pillérből állt. Elsőként dokumentumelemzést végeztünk, melynek keretében összesen 47 – 23 Szent Anna-díjra, 24 Szent Kristóf a Gyermekekért díjra – beérkezett gyermekvédelmi pályázatot vizsgáltunk a 2021-es évből. Szent Anna-díjat a nevelőszülői ellátásban lehet kapni kiemelkedően magas színvonalú és példaértékű nevelőszülői munkáért, míg Szent Kristóf a Gyermekekért díjra a gyermekvédelemben dolgozó azon szak-

¹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg013.html

² https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0019.html

³ EMMI intézményi adatgyűjtés, 2021.

emberek terjeszthetők fel, akik mind emberileg, mind szakmailag elismertek. A pályázati anyagban jellemzően egy gyermekvédelmi szakember, többnyire a vezető mutatja be a felterjesztett szakmai életútját és krédóját. A pályázatok áttekintése azt a célt szolgálta, hogy a két ellátórendszeri egység vonatkozásában megnézzük, hogy melyek a kiolvasható nevelési értékek, kit tartanak szakmailag és emberileg is jelentősnek a laudálók, akik személyiségükkel és szakmaiságukkal képesek pozitív irányban alakítani a gyermekek sorsát és a gyermekvédelem olyan alapvető céljait teljesíteni, mint az egészséges személyiségfejlődés támogatása, a családi, iskolai és egyéb hátrányok kompenzálása, sikeres társadalmi integráció elősegítése. A gyermekvédelem normatív természetű rendszer: minden esetben a gyermeki élethelyzetek adottságaiból kell kiindulnia, reális célokat megfogalmazva a konkrét gyermek szintjén, mezoszinten pedig a gyermekvédelemben élők szintjén. Éppen ezért az egyes példákon, gyermeki sorsokon keresztül megmutatkozó nevelési célok és értékek azonosítása releváns. A gyermekvédelmi szakellátás modelljét a következőképpen fogalmazza meg Domszky András: „[...] a gyermekek személyes kapcsolatainak alakítása, szükségleteinek kielégítésének biztosítása, veszteségek feldolgozása szakmai rendszerben.” (Domszky 2004: 47.) A mindezekre való reflexiókat kerestük a pályázati anyagokban, igyekezve feltárni az esetleges különbségeket a családias nevelőszülői ellátás és az intézményes ellátás között.

Ezt követően 2021 novemberében két tematikus fókuszcsoporthoz készítettünk a két szegmensben dolgozók körében, megszólítva a különböző fenntartói háttérű intézmények reprezentánsait. A nevelőszülői ellátás esetében 6 fő vett részt az online formában megvalósult fókuszcsoporthoz, mindannyian egyházi fenntartót képviselve. Munkakörük tekintetében vezetők, illetve nevelőszülői tanácsadók voltak jelen. Az intézményes ellátás vonatkozásában 9 fő vállalta az interjút, 2 fő egyházi intézményt képviselt, a többiek állami fenntartásút, mindegyikük vezető beosztású volt. Esetükben egyértelműen arra kerestük a választ, hogy milyen nevelési célokat, értékeket képviselnek, illetve a velük együtt dolgozó kollégákkal teamet alkotva milyen szakmai hitvallásúak.

Kiemelten fontosnak tartjuk megérteni, hogy a rendszer tagjai, maguk a gyermekek és a fiatalok hogyan vélekednek saját nevelkedésükről és az ehhez hozzájáruló jelentős szakemberek hozzáállásáról, illetve arról, hogy melyek azok a gyermekvédelmi rendszerbeli hiátusok, diszfunkciók, amelyeket a saját életükön keresztül tudnak azonosítani. Mindezek feltárására négy interjút készítettünk 3 serdülőkorú gyermekkel (16–17 évesek) és 1 fiatal felnőttel (20 éves). A három gyermek közül egy állami és kettő két különböző egyházi fenntartású szervezet kereteiben él. A fiatal felnőtt pedig jelenleg utógondozói ellátott egy civil fenntartású szervezet keretében. Interjúalanyaink közül három fő nő, egy pedig férfi. Mindenki vidéken él az ország három megyéjében. Az interjúk félig-strukturáltak voltak, online kerültek felvételre 2021 decemberében és 2022 januárjában. A gyermekek esetében az intézményvezetők/nevelőszülői belegegyezésen túl minden esetben gyámi hozzájárulást is kaptunk. A fiatal felnőtt önjogúként nyilatkozott. Az interjúk arra fókuszáltak, hogy az interjúalanyok miként kerültek a rendszerbe, ott milyen nevelésben-gondozásban részesültek, milyen lehetőségeket kaptak terveik megvalósításához, hogyan jellemeznék a velük dolgozó gyermekvédelmi szakembereket, illetve milyen nevelési értékeket tudnak azonosítani.

Eredmények

Gyermekvédelmi pályázatok elemzése

A 2021-es pályázatokról elmondható, hogy a pályázatoknak nincs egységes szerkezetük, így a nevelési célok és értékek sok esetben közvetetten olvashatók ki egy-egy gondozott gyermek történetének elmesélése vagy a laudáló visszaemlékezése, személyes hangvételi jellemrajza mentén. Fenntartói háttér tekintetében elmondható, hogy a Szent Anna-díjra felterjesztett nevelőszülők mindegyike egyházi fenntartású hálózat tagja, míg a Szent Kristóf a Gyermekekért díjra felterjesztett szakemberek közül 4 fő egyházi fenntartású intézményt képvisel, a többiek államit. A felterjesztettek közül utóbbi kategóriában 9 fő vezető, a többiek nagyon változatos munkakörökből kerültek ki: gyermekvédelmi gyám, örökbefogadási tanácsadó, nevelő, gyermekfelügyelő, pszichológus.

A nevelőszülői laudációkban a személyes és a szakmai értékek kerülnek a középpontba. Kiemelik a szeretetteljes légkört, odafigyelést, tiszteletteljes kommunikációt a gyermekkel és vér szerinti szüleikkel.

„A nevelőszülők nagyon elfogadóak, toleránsak. A vérszerinti szülőkkel is jó kapcsolatot ápolnak.” (Szent Anna-pályázat 6.)

A lelkesedést, lelkesítést is hangsúlyozzák, és azt, hogy a gondozottak bízhatnak a nevelőszülőben és biztonságban érezzék magukat mellette.

„Póbjálja mindig a tudása s a szíve szerint való legjobban elvégezni a feladatait, hogy gondozottjai mindig biztonságban érezzék magukat [...]” (Szent Anna-pályázat 3.)

Ezek természetesen a szakmai elvárásokkal is összeérnek, de a nevelőszülők kapcsán kiemelik a szakmai tudás folyamatos fejlesztését képzések, továbbképzések keretében, a gyermek igényeihez, egyedi léthelyzetéhez igazítottan új tudások megszerzésére irányuló tevékenységeket (pl. ADHD-val, szenvedélybetegséggel kapcsolatos tudások).

„Fejlesztések, orvosi kontroll, speciális oktatási intézmény, szeretetteljes családi légkör mindig biztosítva volt számára.” (Szent Anna-pályázat 4.)

A professzionális segítő munka az értékelésekben itt ér össze, a gyermek és önmaga mint szakember fejlesztése irányában egyértelműen elkötelezett. A professzionalitás ismérve az is, hogy nincs a szakember egyedül, része a családi rendszernek, a helyi közösségnek, illetve az adott gyermekvédelmi szolgáltatónak is, ahonnan segítséget kaphat, illetve aminek az alakításában tudásával, újító elképzeléseivel részt vesz. Több pályázatban az is megfogalmazódott, hogy élethivatásról van szó.

„Ők ketten (nevelőszülő és férje) együtt alkotnak egy egészet [...] mindamellet a családja többi tagja is maximálisan támogatja a nevelőszülőt, segítik törekvéseiben.” (Szent Anna-pályázat 1.)

„Éte feladatának tekinti a segítő gondoskodást és egyedi szükségleteiknek megfelelően foglalkozik a rábízottakkal. [...] Éte filozófiája, hogy a gondozásban lévőket a gyakorlati életre nevelje, hogy felnőve a kihívásokat ne problémáknak, hanem feladatoknak tekintsék.” (Szent Anna-pályázat 14.)

A Szent Kristóf díjra felterjesztettek esetében az adott intézmény és a gyermekvédelmi rendszer fejlesztésében, innovációk támogatásában való aktív részvétel kapja a főszerepet.

„Munkáját nagyfokú precizitás, következetesség, új szakmai utakat kereső kreatív, változatos formákat használó tevékenység jellemzi.” (Szent Kristóf-pályázat 1.)

Tudásuk sokrétű és kiemelkedő, nemcsak rendszeres képzéseken, továbbképzéseken vesznek részt, de szakértői munkákba, kutatásokba, illetve módszertani fejlesztésekbe is bekapcsolódnak.

„Mindig, minden helyzetben lehet rá számítani, legyen akár szó a gyermekek vagy nevelők krízishelyzetéről, vérszerinti szülők megsegítéséről, kapcsolattartások támogatásáról, intézményi programok szervezéséről, gyermekek felzárkóztatásáról, tehetséggondozásáról.” (Szent Kristóf-pályázat 2.)

Egyéb hasznosítható tudásukat is beforgatják a gyermekekkel való munkába (pl. fotózás – fotószakkör). Nagyon fontos a laudációkban annak a hangsúlyozása, hogy a kiemelkedő gyermekvédelmi szakember egy szakmai team tagjaként vesz részt a nevelőigazgatói munkában, amennyiben közvetlen klienskapcsolatban dolgozik. A magas szintű szaktudás és az élethivatás esetükben egybeérnek.

A fókuszcsoporthoz tartozók interjúiban azonosított nevelési célok és értékek

A nevelőszülői ellátást képviselőkkel készült fókuszcsoporthoz tartozók interjúiban azonosított nevelési célként és értéknek jelent meg a kiszámítható keretek, biztonság nyújtása, valamint a fix napirend kialakítása, mely nemcsak a családból való kiemelt követendő időszakban fontos, hanem általában a gondoskodás teljes időtartamában. Erre épül az önállóság támogatása, a gyökereik, családtörténetük elfogadása és a hozott traumák miatt egyfajta terápiás közeg nyújtása.

„Kiszámíthatóságot és a kereteket, ami szerintem adja a biztonságérzetet.”

Hasonló nevelési célok és értékek fogalmazódnak meg az intézményes ellátás képviselői körében is. Esetükben a nevelési munka középpontjában az önállóság fokozatos támogatása és a hátrányok kompenzálása, az oktatási lemaradások segítése, valamint a megfelelő végzettség szerzésének ösztönzése áll. Ehhez a tanuláson keresztül egyfajta társadalmi tőke megszerzését is fontosnak tartják.

„[...] amire készítjük őket, az, hogy önállóan megállják majd a helyüket a világban, mert hogy nem fognak tudni számítani arra a környezetre, ahová visszakérülnek, bár nagyon sokan odakerülnek vissza. És ehhez a legfontosabb az az, hogy megértsék azt, hogy valamifajta tőkének a birtokába kell kerülniük, és ez nem más, mint egy szakma, amivel meg tudják állni a helyüket.”

A közvetítendő érték a személyes példamutatáson keresztül önmaguk és környezetük tisztelete, önbizalomépítés. A szakemberek egyértelmű álláspontja az ellátórendszer két pillérének képviselésétől függetlenül, hogy az a jó szakember, aki személyes példamutatásával képes adni és hatni, hisz a gyermek fejlődésében, fejleszthetőségében, és képes ezt úgy közvetíteni a gyermek és környezete felé, hogy az hiteles legyen, azaz: elhítt és elhisz a gyermekkel együtt.

Fiatalok véleménye a nevelésről és a gyermekvédelmi rendszerről

A kutatás keretében három serdülővel és egy fiatal felnőttel készült interjú. Az egyik serdülő egyéves korától kezdve él ugyanabban a lakásotthonban, mely jelenleg egyházi fenntartású. Az intézmény néhány éve került egyházi fenntartásba, ennek pontos idejét nem tudja. Elmondása szerint nincs is jelentősége ellátása szempontjából, annyit érzékel, hogy több programra, szabadidős lehetőségre, táborra van módjuk. Jelenleg 16 éves, két testvére már kikerült a rendszerből. Sajnos nem tudja, hogy miért került gondoskodásba, anyjával tart kapcsolatot. A második megkérdezett serdülő nevelőszülőnél nevelkedik születése óta, gondozásihely-váltása nem volt. A nevelőszülő jelenleg egyházi hálózathoz tartozik, korábban állami fenntartású volt. Két bátyja már kikerült a rendszerből, két kisebb féltestvére szintén ide került. A fenntartóváltással új elvárásokat nem érzékelt. Érettségire készül esti tagozaton, a cukrász szakot már elvégezte. Az utógondozói ellátást igénybe kívánja venni, amíg csak lehet. A harmadik megkérdezett serdülő jelenleg intézményben él, korábban nevelőszülőnél nevelkedett 8 éves korától 17 éves koráig, az adatfelvétel évében vált nagykorúvá, utógondozói ellátást nem kíván igénybe venni. A nevelőszülőkhöz kerülés előtt óvodáskorában volt egyszer lakásotthonban testvéreivel, de hazakerült egy másfél éves gondozási periódus után. Jelenleg felszolgálói munkát keres. Mindegyik gondozási helye állami fenntartású volt. Három testvérel együtt került a rendszerbe. A megkérdezett fiatal felnőtt jelenleg 20 éves, 10 éves korában került egy civil fenntartású nevelőszülői hálózathoz 2 testvérel együtt, összesen 10 testvére van, szülei külön élnek, de tartanak kapcsolatot. 16 éves korában ugyanitt ifjúsági otthonba helyezték át, majd nagykorúságát követően vállalta munkaviszony létesítése mellett az utógondozói ellátást, de önálló alélterben.

A megkérdezettek a gyermekvédelmi rendszerről és a megtapasztalt gondozási helyről/helyekről vegyes tapasztalatokkal rendelkeznek. Úgy vélik, hogy a bekerülést követően jellemzően sok támogatást kapnak a helyzet elfogadásához, hozott hátrányaik kompenzálásához, beleértve a szocializációs és oktatási lemaradásokat is, de tinédzser korban a sokasodó konfliktusokat mindegyik ellátási formában már nehezen tudják kezelni a szakemberek. Volt, hogy testvérük vagy az egy helyen nevelkedők ezek miatt el is kerültek az adott helyről. A serdülők közül az egyik ezt a saját bőrén tapasztalta meg, amikor a telefonhasználatot, a szabadidő barátokkal való eltöltését a nevelőszülő nem igazán tolerálta. A kisgyermekkortól azonos helyen nevelkedő másik két serdülő azonban nem tapasztalt ilyet a saját életében, de a környezetében igen. Leginkább úgy vélik, hogy a családi kötelek, gyökerekhez való ragaszkodás, kortársak szerepe tud jelentős változást előidézni a gondozottak életében 13-14 éves korban, viszont későbbi tanulmányi életútjuk során törés következhet be, hiszen többségük oktatási karrierje igen töredezett. A megkérdezettek közül egy felsőoktatásban gondolkodik, a többiek érettségi után szakmát tanulnának és dolgoznának, esetleg önálló vállalkozást indítanának. Általános véleményük, amit az utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt szavai is megerősítenek, hogy a felnőttkor küszöbén kezd el számítani a véleményük, vágyuk, hogy mit is szeretnének csinálni. Korábbi életkori periódusaik kapcsán inkább passzív gyermeki szerepekről beszélnek, sok esetben életük fontos kérdéseiben sem volt választásuk.

Az interjúalanyok válaszaikban megfogalmazzák, hogy a gyermekvédelem egy zárt rendszer, melyről nem sok hiteles információ él a társadalomban, így véleményük szerint a rendszer a sztereotípiákat erősíti fel.

„[...] volt egy ilyen zárt világ, de én soha nem voltam ebben, én rögtön a bekerülésemtől kezdve folyamatosan külső kapcsolatokat kerestem. Ez nagyon sokáig például nagyon erősen vitahelyzet volt a nevelőmmel is, hogy én miért nem veszek részt semmilyen programban, de én például most nagyon-nagyon sok mindent köszönhetek annak, hogy külsős emberekkel barátkoztam.” (civil hálózatban nevelkedett utógondozói ellátott)

A külső kapcsolataik is igen korlátozottak, amit sérelmeznek is, főleg a felnőtté váláshoz közeledve. A rendszer nem is annyira támogatja ezeket, elmondásuk szerint a gyermekvédelemben dolgozók elsősorban az együtt nevelkedők közösségére, nyári táboraikra építenek, ami hosszabb távon inkább káros az önállósulás szempontjából.

A rendszerben akár közvetlenül, akár közvetetten szerzett tapasztalataik azt is meghatározzák, hogy milyen nevelési értékeket azonosítanak az érintettek. Azokat a szakembereket értékelik, akik nem a rendszer elemeként, munkájuk tárgyaként kezelik az ellátottakat.

„Az ő esetében tényleg azt veszem észre, hogy nem látszik, hogy ez munka. És ez szerintem egy elég pozitív dolog, hogy nem mutatja ki felénk azt, hogy velünk munkája van.” (egyházi fenntartású nevelőszülőnél nevelkedő serdülő)

A nevelőszülői ellátásban fontos az is, hogy érzelmileg biztonságban érezzék magukat, integrálódjanak a családba, szeretetteljes légkör vegye őket körül:

„Tényleg azt lehet érezni, hogy tényleg egy család vagyunk, hogy nincs itt semmilyen választás vagy kiközösítés, mert például anyának a tesója is, meg a mi unokatesónk is, semmi kizártságot nem érzünk, hogy most mi úgymond különcök vagyunk, vagy bármi.” (egyházi fenntartású nevelőszülőnél nevelkedő serdülő)

A szakemberekkel összhangban úgy vélik a megkérdezettek, hogy a jelenlét a fontos, annak a megnyilvánulása, hogy gyermekként és fiatalként is, hátrterüktől és hozott problémáiktól függetlenül számítanak.

„Elsőnek mindenképp rengeteg szeretetet adnak és tudatni is akarnak velünk, meg ugye, hogy ne történjen velünk is az, mint a vérszerinti szüleinkkel. Tehát, hogy tudjuk felvállalni, tudjuk megoldani a problémákat, tudjunk elhelyezkedni az életben is. Törődnek velünk nagyon-nagyon sokat, és bármiben számíthatunk rájuk, bármit meg lehet velük beszélni, és azért elég sok mindenben támogatnak minket.” (egyházi fenntartású nevelőszülőnél nevelkedő fiatal)

Összegzés

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében milyen nevelési célok és értékek fogalmazódnak meg a nevelési folyamatban közvetlenül és közvetetten részt vevő szakemberek, valamint a nevelés alanyainak, maguknak a gyermekeknek és fiataloknak a véleménye alapján.

A laudációk és a fókuszcsoportos interjúk megerősítik, hogy az ellátórendszer két szintjén homogenitás figyelhető meg a közvetítendő nevelési értékek és célok tekintetében, a fenntartói háttérnek nincs jelentősége. Megfigyelhető, hogy a rendszer mindkét pillérében a kognitív és nem kognitív készségek, tudások támogatása egymást erősítve van jelen. A szakmai munka specialitásából kifolyólag azonban a nem kognitív

készségek (együttműködés, valahová tartozás, nyitottság) a közvetlen klienskapcsolatban jelennek meg hangsúlyosabban (nevelő, gyermekfelügyelő, nevelőszülő), a kognitív készségek (tanulás, praktikus tudások az önállóság érdekében, problémamegoldás) pedig a gyermektől távolabb lévő szakemberek (intézményvezető, gyermekvédelmi gyám, pszichológus, nevelőszülői tanácsadó) értékészletében azonosíthatók nyilvánvalóbb módon.

A nevelés folyamatában az együttlét, a jelenlét a legfontosabb minden szereplő véleménye szerint. A gyermekvédelmi léthelyzettel terhelt gyermekek és fiatalok azt a szakembert tudják igazán értékelni az életükben, aki úgy van jelen, hogy kérdez és meg is hallgat. Úgy vélik, ezek a szakemberek élethivatásnak tekintik a munkájukat, és tisztában vannak azzal, hogy a gyermek élettörténetének kulcsszereplői és egyben alakítói is (Domszky 2004).

A gyermekek és fiatalok komoly rendszerkritikát fogalmaznak meg a gyermekvédelemben történő nevelés egyes fontos sarokpontját illetően: a bekerülést követő időszak, majd a tinédzserkor és a felnőttkorhoz való közeledés jelentős kihívásokat rejt. Meglátásuk szerint nagyobb mértékű és időben érkező segítségnyújtás lenne szükséges az életküzdelmekhez, beleértve a múlt feldolgozatlan traumáit, a rendszerben szerzett további sérüléseket és a rendszernélküli jövő bizonytalanságaira való tudatos felkészülést. Sok esetben a rendszer egy elemének, a szakember munkájának, a nevelési folyamat tárgyának élik meg magukat vagy a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő sorstársaikat.

A kutatás eredményei azt erősítik, hogy a gyermekvédelem strukturális problémái mélyen meghatározzák fenntartói háttértől és nevelkedési formától függetlenül azt, hogy a nevelés szűkös keretek között tud mozogni, és azon elképzelés, mely szerint a gyermek nemcsak tárgya, de alanya is a nevelésnek, sok szempontból sérül a hazai praxisban.

Köszönetnyilvánítás

Rácz Andrea részt vesz a témához tematikusan kapcsolódó *Menekülés az államtól: privatizáció, exit-stratégiák és alternatív szolgáltatások a gyerekekrevelésben* c. OTKA kutatásban (FK 135215, 2020–2023, kutatásvezető: Berényi Eszter), illetve a *COST Action 19106-Multi-Sectoral Responses to Child Abuse and Neglect in Europe: Incidence and Trends* c. projektben az ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék képviseletében.

IRODALOM

- BJØRGE, A. & WHITTAKER, S. (2014) Language management. In: B. GHERKE & M.-T. CLAES (eds) *Global Leadership Practices. A cross-cultural management perspective*. MT, New York, Palgrave. pp. 51–66.
- CZARNIAWSKA, B. (2014) *Social Science Research: From the Field to the Desk*. London, SAGE Publication.
- European Commission (2015) *Special Eurobarometer 437, Discrimination in the EU in 2015*. https://data.europa.eu/euodp/sv/data/dataset/S2077_83_4_437_ENG. [Letöltve: 2017. 09. 07.]

- FRITZPATRICK, F. (2017) Taking the “culture” out of “culture shock” – A critical review of literature on cross-cultural adjustment in international relocation. *Critical Perspectives on International Business*, Vol. 13. No. 4. pp. 278–296. <https://doi.org/10.1108/cpoib-01-2017-0008>
- GAGGIOTTI, H., KOSTERA, M. & KRZYWORZEKA, P. (2017) More than a method? Organisational ethnography as a way of imagining the social. *Culture and Organization*, Vol. 23. No. 5. pp. 325–340. <https://doi.org/10.1080/14759551.2016.1203312>
- HARDY, C. & TOLHURTS, D. (2014) Epistemological Beliefs and Cultural Diversity Matters in Management Education and Learning: A Critical Review and Future Directions. *Academy of Management Learning & Education*, Vol. 13. No. 2. pp. 265–289. <http://dx.doi.org/10.5465/amle.2012.0063>
- HORVÁTH D. & MITEV A. (2015) *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest, Alinea.
- KVALE, S. (1996) *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Writing*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- LI, X. (2020) Chinese Students Choosing Hungarian Tertiary Education: A Systematic Review. *East Asia*, Vol. 37. No. 4. pp. 317–330. <https://doi.org/10.1007/s12140-020-09333-y>
- MITEV A. (2012) Grounded theory, a kvalitatív kutatás klasszikus mérföldköve. *Vezetéstudomány*, Vol. 43. No. 1. pp. 17–30.
- NGUYEN-AKBAR, M. (2017) The Formation of Spatial and Symbolic Boundaries among Vietnamese Diasporic Skilled Return Migrants in Ho Chi Minh City, Vietnam. *Sociological Perspectives*, Vol. 60. No. 6. pp. 1115–1135. <https://doi.org/10.1177/0731121417700113>
- PRIMECZ H. & LI, X. (2021) Magyarországon tanuló kínai hallgatók társadalmi háttere és belépési nehézségei. *Educatio*, Vol. 30. No. 4. pp. 713–721. <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.4.12>
- ROSILE, G. A., BOJE, D. M., CARLON, A., DOWNS, A. & SAYLORS, R. (2013) Storytelling Diamond: An Antenarrative Integration of the Six Facets of Storytelling in Organization Research Design. *Organizational Research Methods*, Vol. 16. No. 4. pp. 557–580.
- Stipendium Hungaricum (2019) Scholarship Program. Call for Application [Online]. <http://www.stipendiumhungaricum.hu/> [Letöltve: 2019. 12. 18.]
- STRAUSS, A. & CORBIN, J. M. (1998) *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. (2nd Edition) Thousand Oaks, California, Sage.
- VAN BAKEL, M., JAN, P. O. & MARINEL, G. (2017) Expatriate contact with a local host: An intervention to increase social support. *Human Resource Development International*, Vol. 20. No. 3. pp. 215–235. <https://doi.org/10.1080/13678868.2016.1248720>
- YOUSEF, K. (2021). Language management English as lingua franca in a Hungarian multinational company. *Journal of East European Management Studies*, Vol. 26. No. 3. pp. 545–567.